

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

DİVÂN ŞİİRİNDE TİCÂRÎ VE İKTİSÂDÎ UNSURLARIN EĞİTİM AMAÇLI İŞLENİŞİ*
THE PROCESSING OF COMMERCIAL AND ECONOMIC ITEMS FOR EDUCATIONAL USE IN DIVAN
POETRY

Yahya YÜKSEL**

Ticaret insanoğlunun binlerce yıldır yapmış olduğu bir faaliyettir. Önceleri küçük yerleşim birimlerinde yerel boyutta ve takas şeklinde yapılmış, nüfus artışına bağlı olarak alanını genişleterek bütün dünyaya yayılmıştır. Devletlerin kurulmasıyla birlikte onları ayakta tutan önemli unsurlardan biri haline gelmiş ve devletlerin gelişip büyümesinde önemli rol oynayan etkenlerden biri olmuştur. Yaşadığı dönemin sözcüsü olan divân şâirleri de hayatın önemli bir parçası olan ticârî unsurları ve hususları şiirlerine konu yapıp işlemişlerdir.

Ticaretin eğitim amaçlı işlenişi ile ilgili olarak bu işin nasıl yapıldığı, niçin ticârete girildiği, kime tüccâr denildiği, ticâretin riski, tâcirin yeterli sermayeyle neler kazanabileceği, kişinin nasıl iflâs edebileceği, esnafın ne tür işlerle uğraştığı ve hangi çeşit mal sattığı, önemli ticâret merkezlerinin nereler olduğu ve bu faaliyetlerin ne tür mekânlarda gerçekleştiği gibi birçok konuda şiirlerden hareketle bilgi sahibi olunmaktadır.

Bu makalede ticâretin divân şiirinde eğitim amaçlı işlenişi irdelenerek şâirin eğitim amaçlı hangi konu ve hususlara öncelik verdiği gösterilmeye çalışılacaktır. Bu hususla ilgili konulara bir göz atılacak olunursa kişinin ticarete atılmaktaki temel amacının kazanç elde etmek olduğu öğrenilir. Ancak ticârette kazanmanın yanında kaybetmek de vardır.

Anahtar Kelimeler: Divân Şiiri, Ticâret, Edebiyat, Eğitim.

Abstract: Trade is an activity which has made by humanbeing for thousands of years. In the beginning, people did business as bartening in small town.

When world population increase, trading spread worldwide and it becomes the most important activity for the states. Ottoman poets who is the spokesman of that period used commercial factors in their poems.

How trading is done for education, why trade is made, who is the merchant, what is the risk of trade, what can be gained traders with enough capital, how do people bankrupt, what kind of business deal with merchants and what kind of goods sell merchants, where are the important trading centers and where does trade take place. We can learn the answers of all this questions from poems.

We will examine how processing trade for education in the Ottoman poetry and we will learn which issues are priority, in this notification. If we check on related issues, we learn that the main purpose of trade is earn money but the trade has win and it has also lose.

The other important issue in the trading is the customer point of view. If the customers has cash on their pocket, they can buy something.

Keywords: Divan Poetry, Trade, Literature, Education.

Giriş

Şiir denince akla duyguların birtakım sanatlar ve mecazlarla, bazı kural ve kâidelerle ifade edilmesi gelmektedir. Özellikle divân şiirinde bu unsurları kullanımı kendisini daha da fazla hissettirmektedir. Ancak şâirler yaşadıkları dönemi hem etkileyen hem de yaşadığı zaman diliminden etkilenen kişiler oldukları için şiiri sadece bu kurallardan ibâret saymak doğru olmaz. Divân şâirleri, şiirin estetik yönünü oluşturan bu kurallara yer vermekle birlikte dönemin zihniyetini oluşturan askerî, dînî, siyâsî, kültürel, ekonomik vb. unsurlara da şiirlerinde oldukça sık yer vermişlerdir.

Bir şâir aynı zamanda yaşadığı toplumun değişim ve dönüşümünde aydın kimliğiyle en önemli rolü oynayan kişilerdendir. Genel olarak iyi bir eğitimden geçmiş, Osmanlı Türkçesinin oluşumunda etkili olan Arapça ve Farsça dillerini bilen, gerek dinî gerekse fennî ilimlerde de bilgi sahibi olan divân şâirinin eserlerinin anlam dünyasına zenginleştirmek için kullandığı konulardan biri de ticârî ve iktisâdî kavram ve terimler olmuştur. Bu kavram ve terimleri ele alırken konuya çok boyutlu olarak yaklaşmışlar; sadece lirik duygular, gerçek veya mecazî aşk, hikemî duygular gibi konuları ifade etmemişlerdir. Bazen de eğitmen ve öğretmen kimlikleriyle ön plana çıkmışlardır.

Yeri gelmiş âşık ile mâşuk arasında alıcı-satıcı ilişkisi kurmuşlar yeri gelmiş bu işi gerçekten yapan tüccâr veya tâciri bize anlatmışlardır. Bazen âşığı sevgili uğruna deli divane olmuş şekilde çöllere düşürürken bazen de bu tehlikeli yollara ticârî metâlarla bir kervanı çıkarmışlardır. Sevgilinin saçının rengi anlatılırken bir anda o dönem ticâretinde önemli yeri olan Şam şehrinde de bahsetmişlerdir. Sevilinin dişini inciye ve dudağını lâl taşına benzetirken bu değerli taşların hangi ticârî merkezlerden elde edilip Anadolu'ya getirildiğini de anlatmışlardır. Tüm bunlar divân şâirinin sanatçı hassasiyetiyle konuları ifade ederken bu konuların eğitim boyutunu da ortaya koyduklarının göstergesi olmuştur.

* Bu çalışma 5-7 Mayıs 2016 tarihleri arasında Gaziantep Üniversitesi Nizip Eğitim Fakültesi tarafından düzenlenen "II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu"nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, sara_yahya@hotmail.com

Ele alınan hususlar doğrultusunda konu şu başlıklar altında incelenecektir:

1. **Ticâret:**Kelime çeşitli kaynaklarda “1.Mahsûlât-ı arziyye ve mamûlât-ı sanâiyye ve sâir emvâl-i muhtelifeyi bir yerden diğer bir yere nakil veya aynı yerde hıfz ederek iki memleket veya iki mevsim ve zaman arasındaki fiyat farkından istifâde etme. 2. Muâmelât-ı ticâriyeden edilen istifâde.” (Sâmî, 1989: 380) ya da “1. Türlü ürün, mal vb. alım satımı. 2. Kazanç amacıyla yürütülen alım satım etkinliği. 3. Bu etkinlikle ilgili bilim. 4. Alış veriş sonucu elde edilen, yararlanılan fiyat farkı, kâr.” (Türk Dil Kurumu, 1998: 2222) şeklinde tanımlanmaktadır.

Tâcirin yâni ticâret erbâbının bu işe girmek için öncelikle bir amacı vardır ki bu amacın da ticâret yapma isteği ve kazanmak arzusu olduğudur. Beyitte aynı zamandatüccar ve âşık karşılaştırması yapılmıştır. Nasıl ki tüccarın bu yollara düşmesini yapacağı ticâretle kazanma ümidi kamçılarsa, âşığı da yârin olduğu yere gitmeye ona kavuşma ümidi sevk eder.

Kûy-i yâre âşıkı ümmîd-i vuslat sevk eder

Tâciri râh-ı hatarnâke ticâret sevk eder (Mütevellizâde Ömer İhyâ, G. 101-1)

Dükân, çarşı veya pazar gibi mekânlarda küçük esnaflıkla uğraşanlar değilde şehirler veya ülkeler arası bu işi yapan ve tâcir denilen büyük satıcılarkendilerine bolluk ve zenginlik getiren yerlere seyahat ederler:

İderdi seyr için gâhî seyâhat sûy-ı Lâhûr'a

Ticâretle giderdi Hind ü Keşmîr-i ferah-zâya (Bursalı İffet, Târih 13-3)

Bunun sonucunda tâcir zamanla kazanmaya başlar. Böylece hem kazanmanın hazzı ve mutluluğu hissedilir hem de maddî anlamda ve nufûz anlamında güç elde edilmiş olur:

Zamân-ile bir tâcir-i kâmrân

Ticâretle olmuştu sâhib-tüvân (Cinânî, Mesnevî 2699)

Bu işle uğraşan için her zaman kazanç söz konusu olmayabilir. Netice itibariyle bu uğraş risk içerir. Sonunda kazanmak da kaybetmek de söz konusudur:

Senün 'ışkunı aldum terk idüp cân

Ticâretde olur sûd u ziyân hem (Ahmedî, G.458-5)

Zarar edip iflâsa sürüklenmenin nedenlerinden biri de sermaye denilen ve tüccarın olmazsa olmazı olan para veya kıymetli mallarının azlığıdır. Ticâret işi için gerekli sermayeye ticâret sermayesi denir ve ticâret bir sermaye yatırımı gerektirir. Bu sermaye önce veresiye alıp pahalıya satmaktan doğar. Ticâret sermayesi, toplumsal artı değer bir bölümü olup tarihsel süreçte mal dolaşımı, para dolaşımına dönüşmüş ve artı değer, para dolaşımının amacı olmuştur. Bu konuda İbn Haldun, "Mukaddime" adlı yapıtında şöyle der: "*Yaşamını kazanma aracı olan ticaret, ucuz mal alıp pahalı satmak ve böylece başlangıç sermayesini artırarak kazanç sağlamaktır.*" (Bozkurt: 166)

Ticâretin en makbûlü tüccarın kendine ait ve yeterli sermayeyle yani borç olmadan yaptığı alış-veriştir. Eğer tüccar sermayesiz bu yola çıkarsa iflas eder ve boşu boşuna çabalamış olur:

Müflis ticâret eyler sermâyesiz velikîn

Sa'yî abesdür anun sevdâsı cümle hüsrân (Nesîmî, G. 326-7)

Bu beyitte ise sermayenin sadece tâcirin elinde bulunan mallar değil aynı zamanda nakit para olduğunu da öğrenilir. Bu gerçek de bahar geldiğinde yaprağı veya çiçeği olup meyvesi olmayan ağacın durumuyla kıyaslanarak anlatılmaktadır:

Benzer dirâht o tâcire kim nev-bahârda

Her nev'den metâ'ı var ammâ nûkûdî yok (Nâbî, G.389-4)

Olayın bir de dinî boyutu vardır. Özellikle Cuma günü, Cuma namazı saatinde *bey'u şirâ* yani alış-verişe devam etmek uygun değildir. Bu beyitte Kur'an-ı Kerim'in bir âyetinden alıntı vardır: “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişinizi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.” (Cum'a, 62-9) (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007: 553) Beyitte geçen “zeru'l-bey” ifâdesi “alışverişini bırakın” anlamındadır. Şâir bu ifadeyle din-ticâret ilişkisini gözler önüne sermektedir:

Kiyâmet koptu iy tâcir zeru'l-bey'

Ki yohdur ol günün bey' u şirâsı (Nesîmî, G. 425-9)

Bu konuya farklı bir açıdan bakılacak olursa İslâm dininde hile ve aldatmaya yer yoktur. Kazancın çeşitli yolları vardır ancak bunun en güzeli insanları aldatmadan yapılandır. Bu işin erbapları görünüşte aynı işle uğraşırlar. Fakat bazıları hileye başvurur. Bu fani dünyada daha çok kazanmak için kimse böyle yollara yönelmemelidir. Bunu düşünen şâir aslında ticâretin hem toplumsal ve hukuksal hem de ahlâkî ve dinî boyutuna dikkat çekmiş oluyor. Peygamberimiz de bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Bizi aldatan bizden değildir.” (Müslim, İmân 164, Fiten 16) Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de de “Ölçü ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar, insanlardan (bir şey) ölçüp aldıkları zaman tam ölçerler. Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar. Onlar, büyük bir gün; insanların âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı?” (Mutaffifin 83/1-5) (DİB, 2007: 587) buyurulmaktadır.

'Atâ vü ahz iden ma'nâda birdür añlaruz anı

Ma'âş için fenâda kimseye hiç mekr ü âl itmem (Mehmet Sıdkî, G. 153-6)

Hileli satışın nasıl yapıldığı ise “*kazığınca satmak*” deyimiyile ifade edilmiştir. Bu deyim “Bir malı, bir kimseye değerinden çok pahalıya satmak, alışverişte aldatmak” (Türk Dil Kurumu, 2005: 1123) anlamına gelen *kazıklamak* kelimesiyile aynı anlamdadır. Beyitte de alıcı durumunda olan âşiksattıcı olan sevgili tarafından kandırılmış ve kendisine keyif verecek olan testide şarap yerine boza satılmıştır:

Mey-nâb diye lalini kazığınca satarken

Bak kûze-i keyfiyyete keskin boza çıktı (Hafîd, G. 267-2)

2. Ticâretin Tarafları:Kâr sağlamak gayesiyile yapılan bu işin bezirgân, tüccar, tâcir, müşteri, bâyi, esnaf, cambaz, dellâl, sudâger, harîdâr, simsâr gibi gerek alıcı, gerek sattıcı ve gerekse aracı durumunda olan tarafları vardır.

Dîvân şiirinde sattıcı anlamına gelip en çok kullanılan ve kendine şiirde ciddi bir yer bulmuş olan kelimeler *tüccâr* ve *tâcirdir*. Tâcir, ticâretle uğraşan (Devellioğlu, 2012: 1182) demektir. *Tüccâr* isettâcir kelimesinin çoğuludur.

Bu iş için tüccarın öncelikle uzak yerlere sefere çıkması lazımdır. Nasıl ki âşığın gönlündeki gam ve keder âşik sevgilinin peşinde dolandıkça artarsa tüccâr da sefer ettikçe malını arttırıp zenginleşir. Zahmet ve sıkıntı arttıkça kazanç çoğalır:

Gam-ı ‘ışkuñ sefer eylersem olur dilde füzûn

Arturur mâlimi çün eyleye tüccâr sefer (Nev’î, G. 108-3)

O, elindesermaye olarsahip olduğu şeylerle sefer edip farklı diyarlara gider ve oralardan bunların karşılığında çeşitli mallar getirir:

Ne tâcirdir ki yâkût ü dür ile

Getirir Hind ilinden Ruma anber (Necâti Bey, K. 10-6)

Tâcir aynı zamanda işi gereği hesap kitap işlerini, ölçüyü ve tartıyı iyi bilmek zorundadır. Endaze eskiden kullanılan 60-65 santimetre civarında bir uzunluk ölçüsü (Ünal, 2011; 226),mizanda tartı aletidir. *Nev-i harîr* ise ipekli bir kumaştır. İpekten dokunmuş kumaşlara genel olarak *ipek*, *ipekli ya da harîr* adı verilir. (Öztoprak, 2010: 110) Ticârete konu olan bu tarz malların değerini arttıran tâcirin onları yeterince incelemesi ve ürünün kalitesini ortaya çıkarmasıdır:

Kıymet ü kadrin o demlerde bilür nev’-i harîr

Ki giçe tâcirün endâze vü mîzânından (Nâbî, G.635-5)

Bezirgân kelimesi de *tâcir* (Devellioğlu, 2012: 84) anlamına gelir. Büyük şehirlerin dışarıdan gelen sanayi maddeleri ve mamul eşya ihtiyaçları bezirgânlar tarafından sağlanırdı. (İpşirli, 1992: 103) Bezirgân, mal temini için gittiği yerden gelir ve bu ürünlerini getirdiği şehir veya merkezin pazarında müşteri olanlara sunar. Alım-satım işi de bu şekilde gerçekleşir:

Der Sinân Ümmî bâzergânâ bânâra gelmişem

Müşteri olanlara alım satım budur hemân (Ümmî Sinân, G.125-7)

Bu beyitte sattıcı tipinin en önemli muhatabı olan müşteri görülmektedir. Müşteri “1. İştirâ eden, satın alan, alıcı. 2. Alışverişte bulunan. 3. İstekli.” (Devellioğlu, 2012: 887) anlamlarına gelir. Pazarın olmazsa olmazıdır. O, bir ürüne talip olur ve bu ürünün değerini biraz da onun isteği belirler.

Dîvân şiirinde sevgili aşk sattıcısı, âşık onun aşkına müşteri ve âşığın gönlü veya canı ise bu aşkı alabilmek için kullanılan nakittir:

Nakd-i cân ile dil oldı müşteri

Alınup satıldı hem kâlâ-yı nâz (Nehcî, G. 141-6)

Ancak harîdâr olarak da isimlendirilen alıcının bu istekliliği karşısında sattıcı malı değerinden fazlaya satıp fırsatçılık yapmamalıdır ki bu ticâretin kurallarına da aykırıdır:

Olduksa harîdârî hemân kâle-i hüsnün

Satmak ne revâ gâlî-bahâya değerinden (Meşhûrî, G. 97-2)

Alış-verişin olması için gerekli olansermaye sadece sattıcıya değil aynı zamanda müşteriye de lazımdır. Onun sermayesi ise nakit olarak nitelendirilen paradır. Bu olmadan istediği ürüne talip olup onu almak için harekete geçemez:

Kâlâ-yı vasla dil nice olurdu müşteri

Nakd-i mahabbet olmasa sermayemüz bizüm (Mezâkî, G. 310-5)

Ticâret deyince alıcı ve sattıcı arasında aracılık yapan dellâldan da bahsetmek gerekir. Dellâl, dîvân şiirinde adı anılan meslek erbâbı arasındadır. Hakîkî ve mecâzî olarak ticâretin işlendiği ve ticârî öğelerin anıldığı, çarşı ve pazardan (bânâr) söz edilip alım-satımın işlendiği beyitlerde bir ilgi kurularak dellâl sözcüğü de zikredilebilir. Eski çağlarda çarşı ve pazarlarda bir dellâl mutlaka bulunur, sattıcı ile alıcıyı bir araya getirir, alışverişin hareketlenmesini sağlardı. Satılacak mala müşteri bulur, satışta önemli rol oynardı. (Zavotçu, 2013: s. 190-191)

Beyitte dellâl tam da bu anlamıyla karşımıza çıkar. Aşk pazarında, âşık ile mâşuk arasındaki alış-verişin gerçekleşmesini sağlayan odur:

Dil müşterisi cân satıp almazdı derdini

Dellâl-ı dide gelmese bânârım üstüne (Ahmet Paşa, K. 17-8)

Onlar bu pazarda, pazarlığı hareketlendirmek için yüksek sesle bağırp müşterinin dikkatini buraya çekerler. Burada dellâl günümüzdeki reklamlarla bağlantılı olarak düşünülebilir. Nasıl ki bir ürünün hedef kitlesini genişletmek ve satışını arttırmak için reklama başvurulursa eski devirlerde de bu vazifeyi dellâl yerine getirmektedir:

Kindir olan müşteri bin cân u bin baş bir pula
Aşk bâzârında böyle çağırır dellâllar (Usûlî, G. 34-5)

Bu durumda satılan ürün, ayıplı da olsa reklamı güzel yapıldığı ve tanıtımı iyi olduğu için müşterilerin yoğun ilgisiyle karşılaşır. Hatta ona sahip olmak için alıcılar birbirini çiğner ve birbiriyiyle yarışır:

Pâ-mâl ider biri birine cûş-ı müşteri
Bin 'ayb ile satarsa da dellâlümüz bizüm (Nâbî, G.502-2)

Ticârette arz-talep dengesi de önemlidir. Bu denge bir malın değerini veya fiyatını belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Arz kısaca sunmak anlamını taşır. Arz, mal veya hizmetlerin belirli bir piyasada, belirli bir zamanda ve belirli bir fiyattan satışa sunulmasıdır. Pazarlarda, marketlerde, mağazalarda, istediğimiz ürünleri satın almaya hazır buluruz. Pazarlardaki ürün miktarı arzı ifade eder. Talep ise satın alma isteği demektir. Bu kavram satın alma arzusunun ve isteğini yansıtır. (<http://www.muhasabedersleri.com/ekonomi/talep.html>)

Pazarda arz eden yani elindeki malını piyasaya sunan satıcıdır. Müşterilerine ürününü sunar ve bunun satışını gerçekleştirir:

Şive bâzârında sevdâyilere hâl-i lebi
Gâh şeker 'arz ider geh habbetü's-sevdâ satar (Sehâbî, G. 110-4)

Müşteri ise talep edendir. Bir malın değeri de müşterinin ilgisi veya çokluğu ile doğru orantılıdır. O talip olursa ürünün değeri artar:

Sakın muhabbet ehline incinme sevdiğim
Bulur metâ'-ı hüsn behâ müşteri ile (Necâti Bey, G. 462-2)

Müşterinin talip olabilmesi ve alıcısının çok olması için ise ürünün piyasada bol olması gereklidir:

Kande olsa taleb eyler meyi mey-hâr belî
Olsa her yerde metâ' hayli harîdâr gelür (Nigârî, K. 814-23)

Onun da ürüne olan ilgisi ihtiyacı ile doğru orantılıdır. Ancak kendisine arz edilen ürünü alırsa ihtiyacını gidermiş olur ve tekrar muhtaç olana kadar da bu ürünün satıldığı mekâna uğramaz:

Şi'r isteyen Necâti'ye gelsin ki vechi yok
Anber satın alan kişi attâra gelmeye (Necâti Bey, G. 503-7)

3. Hukukî İşlemler: Ticârî ilişkilerde bazen işler istenildiği gibi gitmeyebilir. Bu durumlarda alacak-verecek durumları ortaya çıkar ve özellikle alacaklı konumundaki kişi kendisinin hukukî olarak garantiye almak için bazı uygulamalara başvurur. Bunlardan biri de fâizdir.

Türkçe'deki yaygın karşılığı "faiz" olan Arapça riba kelimesi sözlükte "fazlalık, nema, artma, çoğalma; yükseğe çıkma; (beden) serpilip gelişme" gibi anlamlara gelir. Fıkıh literatüründe ise riba, borç verilen bir parayı veya malı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla yahut borç ilişkisinden doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacağa ek vade tanıyıp bu süreye karşılık onu fazlalıkla geri almanın veya bu şekilde alınan fazlalığın adıdır. Türkçe'de kullanılan "faiz" kelimesi de Arapça kökenli olup genelde riba ile eş anlamlı kabul edilir. (Özsoy, 1995: 110) Kelimenin "ribâ, ribh, gûzeşte, nemâ, murâbahâ" gibi karşılıkları da vardır.

Bu beyitte ribh şeklinde kullanılmış ve kelime, deyim yerindeyse, beytin son harfine kadar faiz anlamıyla ele alınmıştır. Sevgilinin dudağını almak isteyen âşıktan canından daha fazlasının istenmesi, tıpkı borç verenin alacaklısından parasının faizini istemesine benzer. Burada borçlu olan faizin alacaklının hakkı olmadığını düşünür ki bu durumda İslam dininin faize bakışını da öğrenmiş oluruz. Çünkü dinimize göre faiz almak da vermek de bu ilişkiye aracı olmak da haram kabul edilmiştir:

Leb-i yâr almag ile cânı kanâ'at kılmaz
Benzer ol dâyine kim ribhini ister vâmun (Azmizâde Hâletî, G. 437-4)

Bir de kefil ve kefâlet kavramları vardır. Kefil "Bir borçlunun borcunu ödeyemediği yahut verdiği sözü yerine getiremediğinde bütün sorumluluğu üzerine alan kimse"(Millî Eğitim Bakanlığı, 1995: 1614) demektir. Kefâlet ise "Bir hakkın güvenceye bağlanması amacıyla bir kimsenin asıl borçlunun alacaklı karşısındaki sorumluluğuna katılması veya birinin teslimini üstlenmesi anlamında"(Apaydın, 2002: 168) kullanılan hukukî bir terimdir.

Zâtî ise olayı iki taraflı düşünür. "Ne kefil ol, ne de birine kefil olma yükünü yükle. Kefâletten daima kork. Yoksa sonunda çok sıkıntı çekersin!" diyerek muhatabına uyarıda bulunur:

Kefil olma kefil üstüne düşürme yükü
Kefâletün hazer eyle ki âhırı let olur (Zâtî, G. 493-4)

Şâir Tırsî kelimeyi gerçek manasıyla, sosyal hayatımızdaki şekliyle kullanır. Günlük yaşantıda şu cümle çok duyulur: "Paran varsa ver, ama kefil olma!" Gerçekten de bu durum birçok insan tarafından acı bir şekilde tecrübe edilmiş ve kefil olma yüzünden birçok masum insanın, sırf iyilik yapayım diye, ocağı sönmüştür. Şâir de bu gerçeği hatırlatmaktadır. Borç senin değilse sakın kimseye kefil olma çünkü bunu bir şekilde sana ödetirler:

Girme gavgâsına borcun yok ise medyûnun

Ödedürler sana bir dürlü **keffl olma** sakın (Tırsî, G. 152-2)

4. Ticâretin Yapıldığı Mekânlar: Ticâret kavramı ve taraflarından sonra önemli bir konu da bu alış-veriş işinin gerçekleştiği mekânlardır. Bu bağlamda *çarşı, pazar, dükkân, sük, bakkal, dâd u sitedgâh, bedesten, bey'gâh* gibi yerler dikkat çekmektedir.

Bu terimlerin eğitim amaçlı nasıl ele alındığına bakılacak olunursa bu çarşı alış-verişin ve harcamanın yapıldığı, paranın döndüğü, bolluğun veya yokluğun yaşandığı, bunlar neticesinde de güç ve kudret kazanılan ve sonunda kâr elde edilmek istenen bir yerdir:

Bu gülistânda benümçün ne gül ne şebnem var

Bu çârsûda ne dâd ü sited ne dirhem var

Ne kudret ü ne tasarruf ne bîş ü ne kem var

Ne kuvvet ü ne ta'ayyün ne zahm ü merhem var

*Bu **kâr-hâmede** bilsem neyüm benüm nem var* (Nâbî, Tahmîs 1-1)

Burada satıcı ve alıcı da eksik olmaz. Şâir bu ortamı yine bir mekân olan pazar kelimesiyle anlatır:

*Dil **müşterisi cân satıp almazdı** derdini*

***Dellâl-ı dide** gelmese **bâzârım** üstüne* (Ahmet Paşa, K. 17-8)

Bir başka önemli mekân ise çarşı veya pazarın içinde bulunan, "İçinde öteberi satılan yer, oda.(Devellioğlu, 2012: 219) anlamına gelen ve bu odalarda çeşitli mesleklerden esnafın olduğu "dükkân"dır. Özellikle bu mekânın kullanımında dönemin mesleklerini görebilmek açısından önemli bilgiler vardır:

Kara boya gök çivîd idüp metâ'in müşteri

***Reng-zer dükkânına** dönmişdi târ olup zemîn* (Âşık Çelebi, K. 11-6)

Halka halka saçı Emrî yüzi üzre gelicek

*Döner **âyîneci dükkânına** rûy-ı cânân* (Emrî, G. 379-5)

Çeşmümün her kim na'ar kılsa saf-ı müjgânına

*Beñzedür biñ sûzeni çok **îgneci dükkânına*** (Emrî, G. 507-1)

Gülzâr-ı melâhatda dil kâkül ile oynar

***'Attâr dükkân** açmış darçın hól ile oynar* (Nigârî, G. 178-1)

Cânîsin cânuma likin sen cânumun cânısın

*La'l kânîdur tutağın sen **şeker dükkânısın*** (Kadı Burhaneddin, G. 1041-1)

Nakd-i gam olur ceyb-i ten-i 'uryânda

'Uşşâkuñ olur kelleleri meydânda

'Aşkî ne bilür cübbe vü destâr ehli

*Âteş mi olur **dükkân-ı bezzâzânda*** (Nev'izâde Atâyî, Rubâî 57)

Bakkal da tıpkı dükkân gibi çarşı içinde bulunan bir yerdir. Burada küçük esnaf bulunur. "1. Sebzeci, 2. pirinç, şeker, peynir, zeytin ve benzerleri gibi şeyler satan (kimse), bakkal dükkânı."(Devellioğlu, 2012: 78) gibi anlamlara gelir. Beyitlerde bakkala gerekli olan terazi görülmekte ve sattığı ürünler hakkında bilgi elde edilmektedir:

*Terâzû ana gerek **bakkâl** ola*

Ya bazirgân tâcir ü 'attâr ola (Yunus Emre, G. 416-17)

Bakkâl** içürdi bana sarb sirke **kâse kâse

Döndi hem iki gözüm kan ile tolı tâse (Tırsî, G. 183-1)

*Kışın peynir için **bakkâlları** geşt eyledüm bir bir*

*Satılan **kaşkaval ile tulumdur lur** gördün mi* (Tırsî, K. 2-31)

Tüm bu ticârî mekânlar içinde belki de en geniş ve en büyüğü bedestendir. Bütün ticaret bölgesinin merkezi olarak kurulan bedesten, sağlam ve kâgir yapısı ile tüccarların değerli mallarını koruyan bir çeşit iç kale oluyordu. Bedestenlerin kâgir ve sağlam yapılar olması, ahşap dükkânların dehşet verici bir âfet halinde yayılan yangınlarda yok olması göz önüne alınarak hiç değilse değerli malları koruyabilmek bakımından daha emniyetli olmasıyla izah edilebilir. Şu halde bedesten çarşı ve endüstri mahallelerinin bir nevi çekirdeği durumunda idi. Çarşılar bunun etrafında biçimleniyor, yakınına tüccar hanları yapılıyor veya evvelce yapılanlar gittikçe yayılan sınırların içinde kalıyorlar, aralarda iki kenarında dükkânlar olan sokaklar meydana geliyordu. (Eyice, 1992: 302-303)

Beyitte yapılan bir bedesten için tarih düşülmüştür. Bu mekânın yapıldığı yeri nasıl ihya ettiği ve ticâretiyle, tüccarıyla, alış-verişiyle burayı nasıl hareketlendirdiği anlatılmıştır:

*Bir **dâd-sitâd** oldı ki **tüccâr-ı** zaferden*

Sûdâger ile döndü bedestâna o sahrâ (Lebib, Tarih 8-26)

Bu beyitte ise şâir kasidede övdüğü kişiyle bedestenin tüccarların değerli mallarını koruyan, asayiş içinde ve şehrin en önemli yerinde bulunan bir mekân olması gerçeğini ilişkilendirmiştir:

Muhâfiz oldu ol şeh-bender-i emniyyet-i şehreyn

Miyân-ı beldeteyn olmuşken âsâyiş bedestâni (Lebib, K.8-33)

5. Ticârî Mallar:Ticârete konu olan *metâ, emtia, mal, menal, mülk, kumaş, kâlâ, yük, denk* gibi kelimelerle değerli taşlar alım-satım işinde en az taraflar kadar önemlidir.

Öncelikle ticârete konu olan bu değerler içerisinde *mal* kelimesi görülmektedir. Sözlükte, “Alınıp satılabilen her türlü ticaret eşyası, tüccar malı, emtia.”(TDK, 2005: 1334) anlamına gelir. Özellikle tüccâr için borç almadan kendi malıyla yaptığı ticâretin değeri hiçbir şeyle ölçülmez:

Şa’ir oldur ‘AYNÎyâ kim karz-ı ma’nâ itmeye

Tâcir oldur ki ticâret kendü mâliyle ide (Karamanlı Aynî, G.410-7)

Satılan bir ürün ne kadar kaliteli olursave bunu müşteri görürse ürüne verilen ücret tatmin edici olur. Bir anlamda ürünün değerini onun kalitesi belirler:

Metâ’-i hüsnüfî göz görse bir kez

Virür sîm-i sirişkünden revân genc (Sehâbî, G. 44-2)

Bu beyitte ise “*metâ’ın bağlamak*” deyimi ile ülkeler arası yapılan ticâret ve kurulan ticârî bağlantı anlatılmaktadır. Tüccâr, Mısır’la ticâret ilişkileri geliştirmiş, burada kendisine piyasa edinmiş; Rum ve Hint’ten gelen ürünlerinde anlaşmasını yapmış ve rekabette bir adım öne geçmiştir. Bir anlamda bu malları kendi tekeline almıştır. Beyitten hareketle, farklı ticârî merkezlerdeki bağlantılar düşünüldüğü zaman küresel ölçekte bir bayilik ağı aklı gelebilir:

Kurup bâzârını Mısır-ıla kendün

Metâ’ın bağlamışdı Rûm u Hindün (Rûmî, M. 52)

Ticârete konu olan ürünlerden biri de onlarca çeşidi bulunan kumaştır. Bu ürün insanoğlunun vazgeçilmezlerinden olan kıyafetin hammaddesi olduğu için divân şiirinde üretim yeri, çeşitleri ve bazı âdetler vesilesiyle şiirlere konu olmuştur.

Örneğin bu beyitte, Halep şehrinde kumaş üretiminin yapıldığı görülmektedir. Suriye’nin başkent Şam’dan sonra en büyük şehri olan Halep, geçmişte Osmanlı Devleti’nin önemli merkezlerinden biri idi. Halep; geçmişten bu yana önemli bir ticaret ve dokumacılık merkezidir, ipekli kumaşları meşhurdur. (Yeniterzi, 2010:312)

Nâbî, Halep kumaşının İstanbul pazarlarında rağbet görmesi gibi kendi şiirinin de İstanbul şairleri arasında rağbet göreceğini ima ederek Halep kumaşına benzettiği şiirini İstanbul şairlerine sunmaktadır.(Şener, 2012: 192)

Sûdâgerân-ı şeh-i Sitânbul’a ‘arz ider

Nâbî bu nev-kumâş Haleb yâdigâridur (Nâbî, G.153-5)

Yine Nâbî, bu kent’in zenginliğini mâl ü menâl (varlık) kelimeleriyle anlatır ki bu da o devirde şehrin bir ticâret merkezi olduğunu göstermesi açısından önemlidir:

Eyleyen mâl ü menâl ile leb-â-leb Haleb’i

Eylemiş Şâm’ı dahî dil-ber ile mâl-â-mâl (Nâbî, G.491-3)

Harîr ipekli bir kumaştır ve bir gelenek vesilesiyle beyitte geçer. “Ey dost (sevgili, güzel)! Ziba külâhının (altından) siyah saçın çıkmadı. Oysa ipek içinde taze misk bulunur.” Ahmet Paşa bu beytinde ziba kelimesini ‘süslü, nakışlı ipek kumaş anlamında kullanmıştır. İkinci mısradan, miskin ipek içinde muhafaza edildiği anlaşılmaktadır. (Öztoprak, 2010: 111)

Zülf-i siyehün çıkmadı dibâ külehünden

Zîrâ ki harîr içre olur misk-i ter ey dost (Ahmet Paşa, G. 15-4)

Yine bir kumaş türü olan ketenle ilgili inanışla alınmıştır. Keten, “lifleri dokumacılıkta, tohumu çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan bitki” (Ünal, 2011: 397)dir.

Divân şiirinde ketenle birlikte ele alınan en önemli unsurlardan biri ay ışığı olmuştur. Gûyâ mehtâbın tesiriyle odlar ve keten çürümüş yahut rengi parlar, üzerindeki lekeler gidermiş, elyâfı incelemiş. Eski şiirimizde mehtâbın keten üzerine tesiri en mühim mevzûlardan biridir.(Onay, 1996: 316)

Zâtî sevgiliyi meh-tâb olarak vafeder. Ona karşı daima arzusu vardır. Ancak bu isteğini sevgiliye arz ettikçe, bildirdikçe kendi bahtı onu keten gibi parçalamak ister:

Tâli’üm gör kim beni kettân gibi ezmek diler

Şevkumî ‘arz itdügümce ol meh-i tâbânuma (Zâtî, G. 1262-2)

Yine bir kıyafet türü olan ve özellikle eskiden daha çok revaçta bulunan kürk, “tüyleri güzel ve yumuşak olan hayvanların özel bir şekilde işlenmiş derisi (post) ve bundan yapılmış giyecek”(MEB, 1995: 1831) demektir.

Kürk kelimesinin geçtiği bu beyitte insan bedeni ile ilgili bir durum anlatılır. İnsan soğuktan çok üşüdüğünde teni morarır ve bazen bu morluk maviye çalan bir hâl alır. Özellikle yaşlı insanlar bu durumdan

daha çok etkilenir. Rahmî beyitte dünyayı kışın soğuşundan teni maviye dönmüş ve titreyen bir kocakarı olarak düşünüp bu gerçeği dile getirir. Isınmak için de buluttan sincâbî renkli bir kürk giymesi de bu nedenledir:

*Nola ger Rahmiyâ geyselirden **kürk-i sincâbî***

Kebûd itmîş tenin sermâ bu çarh-ı pîre-zen dîtrer (Bursalî Rahmî, G. 36-5)

Sürme kadınların süs malzemelerinden olup her zaman alış-verişe konu olmuştur. Sürmenin sıcak iklimlerde gözleri güneş ışığının etkisinden korumak, göz nurunu arttırmak konularında faydası olduğu söylenir. (Onay, 1996: 445) Bu durum beyitten hareketle öğrenilmektedir:

*Sürme bilürem ki **arturur nûr***

Ne fâide göz eğer ola kûr

(Fuzûlî, M.1479)

Zümrüt, rengi yeşil ve değerli bir taştır. Zümrüt, zehir için tiryâk imiş. Eskiden bir insanı zehirli bir hayvan soksa, ezilerek toz haline getirilmiş zümrüt içirilerek tedavi edilirmiş. Sara hastaları zümrüt taşırlarsa nöbet geçirmezlermiş. Yılan ve akrep, üzerinde zümrüt bulunduran kişiye yaklaşamazlar ve hatta zümrüdü görünce kör olurlarmış. Eğer doğumda zorlanan bir kadın, sağ oyluğuna zümrüt bağlasa kolay doğurmuş. Zümrüt hakkında daha pek çok rivayetler vardır. Galiba İranlı tüccarlar zümrüt satabilmek için bütün bunları uydurmuşlar. Ancak gerçek olan bir taraf var ise o da güzel bir taş olduğu ve süs olarak kullanılmasının yaygınlığıdır. Divân şâirleri, bir süs eşyası olmak yanında, hakkında uydurulan pek çok efsane sebebiyle zümrüdü anmışlardır. (Pala, 2000: 428)

Zümrüt ile ilgili telmihler yılanın gözünü kör edeceği inancına yoğunlaşır. (Kutlar, 2005: 26) Aşağıda Şeyhülislam Yahya'ya ait beyitte bu inanış hakkında bilgi verilir:

*Getürsek meclise câm-ı **zümürüdfâmı** ey sâkî*

*Hasûd-ı mâr-tab'un gözleri **kör olduğun** görsek (Şeyhülislam Yahya, G.189-3)*

6. Para Birimleri:Divân şiirinde şâirler çeşitli anlam ilişkileri içinde devrin para birimlerini kullanmıştır. Para denince de akla ilk olarak akçe gelmektedir.

Akçe, “Osmanlı devletinin temel para birimidir. Gümüş olduğundan akçe adını almıştı.” (Ünal, 2011: 24) Dinar da önemli bir para birimidir ve “ilk İslâm devletlerinde kullanılan altın sikke” (Ünal, 2011: 198)dir ve bir dönem Osmanlı'da da kullanılmıştır. Bu para kırmızı renkte olurmuş.

Divân şiirinde özellikle âşîğın sevgili için gözünden döktüğü yaşlar ve vücudundaki kanlı yaralar para ile ilişkilendirilmiştir. Âşîğın gözyaşı renk açısından gümüşle ilişkilendirildiği için akçeye, yarası da kan renginden dolayı dinara benzetilmiştir. Böylelikle paraların rengi hakkında bilgi sahibi olunmaktadır:

*Dâğ-ı hûnünüm **kızıl dînâr ü eşküm akçedür***

Baňa yüz sürmek cemâlün Ka'besine oldu farz (Süheylî, G. 146-3)

Özellikle akçe ile ilgili kullanımlar bunula sınırlı değildir. Zâtî'ye ait bu beyitte günümüzde de kullanılan bir atasözüne telmihte bulunmuş ve paranın ihtiyaç durumunda kullanılması gerçeği dile getirilmiştir:

Döküb saçmaga hecründe dem-i nakd eşküm ey meh-rû

*Ag akçe **kara gün için** dimişlerdür meseldür bu (Zâtî, G. 1228-1)*

Bir başka para da mangırdır. İslâm dünyasında mangır daha ziyade Osmanlı bakır sikkesi için kullanılır. (Tekin, 2003: 568)Akçeden küçük birimlerin hesaplanması ve çarşı pazarda alışveriş için önemliydi. Büyük boy mangırların 8 tanesi 1 akçe iken küçük boy mangırlardan 24 tanesi 1 akçe ederdi. (Ünal, 2011: 443-444) Bakırdan kesildiği için fazla değerli bir para değildi.

Bazen şiirlerde para birimleri insan fitratı ve kişiliğiyle bağlantılı kullanılmıştır. Bu beyitte de saf ve ayarı tam olan altın para samimi ve iyi niyetli insana, hâin olanlar da içinde bakır olan *dagal mangıra* benzetilmiştir. Buradan hareketle mangırın çok değerli bir para olmadığı anlaşılmaktadır:

Hâlisîn makbûl olurlar şübhesiz

*Hâ'inîn bir **dagal mankûrdur***

(Mehmed Sıdkî, G. 94-10)

Dirhem, “eski bir ağırlık ölçü ünitesi olup 3,2075 gram karşılıktı. Dirhem aynı zamanda bir dirhem gümüş ağırlığında olan para ünitesi karılığında kullanılırdı.” (Ünal, 2011: 199) Beyitte “para” adlı bir birimden daha bahsedilir ki bu da değer olarak akçeden küçük ve mangırdan büyüktür. Burada ticârî bir gerçekten bahsedilmiş ve bir ürünün kıtlığı karşısında fiyatının yükseleceği gerçeği vurgulanmıştır:

*Kaht olursa **dirhem in üç pâreye çıkça alur***

Ehl-i keyfî taş ile çakmak konan hemyâne kav (Tırsî, G. 161-4)

Peşîz de “Pul, akçe, mangır” (Devellioğlu, 2000: 863) anlamına gelir. Tüm bu para birimlerinin asıl amacı alış-veriş sırasında harcanmaktır. Şâir bu gerçeği dile getirir:

*Dünyelikde bir **peşîzi** var idi*

İtra virdi çâr-sûya varıdı

(Üsküplü Atâ, M. 644)

İslâm inancına göre zenginliği insana Allah (c.c.) verir. Özellikle mutasavvıf olan divân şâiri bu dünyadaki zenginlik veya makamın O'ndan geldiğini ancak tüm bu zenginlik göstergesi olan şeylerin iyi evlâdın yerini tutamayacağını söyler. Bir anlamda bize bu konudaki dünyaya bakışını ifade eder:

*Servet dahi **Hak vergisi** ammâ iyi evlâd*

*Tercîh olunur **mâl ü menâle zer ü sîme***

(Mütevelli Ömer İhyâ, Tarih 11-8)

7. Ticârî Vasıtalar:Ticâret için kullanılan vasıtalara bakıldığında kafilâ, katar ve kervan tabirleri dikkat çekmektedir. Divân şiirinde özellikle kervan kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz. Yine kara taşımacılığında geçen kafilâ ve katar da kervan ile aynı anlamdadır.

Modern hayat şartlarının henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde uzun seyahatler ve ticarî yolculuklar kervan halinde yapılırdı. Kara nakliyatı için meydana getirilen bu katar, yük taşımak için deve, at, katır kullanılırdı. (Pala, 2000: 230)

Öncelikle yapılan bu seyahatler uzun ve zahmetli bir işti. Yola çıkan kafilâ türlü sıkıntılara katlanıp emek harcıyarak ilerler ve yaban diye tabir edilen insanların pek yaşamadığı yerlerde yol alıp konaklardı:

Sa'y-ile kâfileler menzil alır

Terk-ile râhile yabanda kalır

(Nevzede Atayî, M. 811)

Bu kervanlara ticâret maksatlı katılanların yanında bir şey ısmarlayıp gittikleri yerlerden sipariş verenler de olurdu. Beyitte geçen ısmarlamak, "Kendi için bir şey alınmasını başkasına söylemek." (TDK, 2005: 917) anlamlara gelir. Bu fiili kullanırken şâir sevgiliyi merkeze almıştır. Bu beyitte şâir sevgilinin saçından, candan hissettiği güzel kokusu için sabah rüzgârı kervanına hediye ısmarlar ki "sabâ rüzgârı da taşıdığı yük nedeniyle kervanı andırır" (Pala, 2000: 230):

Şâm-ı zülfünden meşâm-ı cânıma bir şemme bü

Kârbân-ı bâd-ı subha armağan ısmarlarım

(Ahmet Paşa, G. 217-3)

Bu beyitte dikkat çeken bir diğer husus da *Şam* kelimesinin kullanımıdır. Bu kelime Farsça'da *aşşam* anlamına gelir ve tevriyeli kullanılır. Hem sevgilinin saçı ile bir arada ele alınır hem de Suriye'nin bir kenti olan Şam olarak düşünülür. Ticâret açısından bizi ilgilendiren de burasıdır. Çünkü "Özellikle Şam ve Mısır'a giden Hicâz kervanları çok kârlı iş yaparlardı. Bazen bir kervanda eşya ile birlikte 40-50 bin kişinin taşındığı olurdu." (Pala, 2000: 230) Buradan hareketle devir ticâretinin önemli merkezlerinden birinin Şam şehri olduğu öğrenilmektedir.

Bu yolculuk esnasında işler her zaman yolunda gitmeyebilirdi. Kervanların yolları bazen haramî denilen eşkiyalar tarafından kesilir ve değerli olan her şeye el konulurdu. Şâirde sevgilinin yanağındaki beni Rum ilinin haramîlerine benzetir. Sevgilinin yolunda olan âşığın can kervanıdır. Yük olarak da onun canını taşır. Ancak sevgilinin haramî gibi olan beni kervanın yolunu keser ve tüm varını elinden alır:

San ki Rum ili harâmisi durur hâl-i ruhun

K'öldürüp cân kârbânın varını andan alır

(Necâtî Bey, G. 55-9)

8. Ticâret Merkezleri:Tüccâr her zaman bir ürünün en değerlisini onun en güzelinin üretildiği veya en kalitelisinin bulunduğu yerden alıp getirmelidir. Değerli ürünlerin merkezinin veya kaynağının nereler olduğu konusunda bilgiler yine şiirlerden elde edilebilir.

Akik taşı Arap yarımadasında bulunan Yemen'den, la'l taşı Afganistan'ın bir eyaleti olan Bedeşân'dan, inci yine Yemen'de bulunan Aden Körfezi'nden, yakut Hindistan'dan alınıp Anadolu'ya tüccarlar tarafından getirilmektedir:

'Akiki la'lüne teşbih iderdüm

Aña beñzer 'akik olsa Yemen'de

(Ravzî, G. 573-3)

Aden'de görmedim dür-dâne dendânî gibi lü'lü'

Leb-i la'lîñ nazîrin bulmadım gitdim Bedaşân'a

(Sümbülzade Vehbî, K. 7-105)

Şol Yûsuf-ı Ken'ânî ki misk-i Huteni var

Hoş la'l-i Bedaşânî vü dür-i 'Adeni var

(Karamanlı Aynî, G. 165-1)

Ne tâcirdür ki yâkût u dür ile

Getürür Hind ilinden Rûma anber

(Necâtî Bey, K. 10-6)

Bu değerli taşların haricinde ekonomik değeri yüksek olan misk ve anber gibi güzel kokularında üretildiği yerler şiire konu olmuştur. Örneğin misk veya müşğ denilen koku Hoten adlı Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde bulunan bir şehirde; anber ise Hindistan'da üretilmektedir:

Çin-i zülfünde bulunmaz mı bu âhû nigehiñ

Nâfe-i müşğ hemân Çin ü Hoten'den mi gelir

(Sümbülzade Vehbî, G. 85-2)

Çün tabib-i la'line anber satar hindû benin

Yâ neden bekler lebin dârü's-şifâsın bilmedim

(Ahmet Paşa, G. 191-12)

Geçmişte ve günümüzde baharat ihraç eden bu ülke, divan şiirinde özellikle karabiberin vatani olarak ele alınır. Hint yapımı kılıç, hançer, mızrak gibi savaş âletleri de makbuldür: (Yeniterzi, 2010: 315)

Ben değil Hind'in dahi sūdâgerânî görmemiş

Hâl-i müşkinin nazîrin dâne-i fülül gibi

(Meşhûrî, G. 118-2)

Bir Hindî hâcedir ki diler cevherin sata

Sadr-ı adûda geçdiği budur dükâna tığ

(Hayâlî Bey, K. 6-6)

9. Meslekler: Ticâretin vazgeçilmezlerinden biri de mesleklerdir. Her toplumda olduğu gibi Osmanlı’da da çok çeşitli meslek dalları ve bunların ayrı ayrı vazifeleri vardır. Şâirler şiirlerinde bu konuda yeteri kadar bilgi vermektedir.

Öncelikle bir meslek sahibi olmak için belli bir bilgi birikimine ihtiyaç duyulur. Meslek sahibi olmak aynı zamanda bir sanat sahibi olmayı gerektirir. Bunun sonucunda da kişi maddî olarak geçimini sağlayacak dünyalığı elde etmiş olur:

Ziyâ’î ise beyitte cinas sanatını ustalıkla bir şekilde kullanır ve nasihatte bulunur. Eğer bir sanat öğrenip boş bir insan olmazsan para kazanırsın ki o zaman mutfağında aşın kaza kazan pişer:

Bir pîşe öğren olma tehi akça pulkazan

Tâ pîşe matbahuñda pilavuñ kazan kazan (Hasan Ziyâ’î, Kıt’a 5-1)

Bunun haricinde mesleklerin bazı özellikleri vardır ve hangi meslek erbabı ne ile uğraşır bunlar da şiirlerden hareketle öğrenilir.

Bu beyitte *neccâr*lıktan bahsedilir ve “1. dülgere. 2. marangoz” (Devellioğlu, 2012: 815) demektir. Bu kişiler “binaların ahşap kısımlarını yapan sanatkârlar” (Ünal, 2011: 210)dir. Şâir bu meslek sahibi insanların olmamasının insanları açısından olumsuzluğuna değinir ve yapıların, binaların eksik kalacağını söyler:

Yapısı hep girü kalurdu halkun

Eğer dünyâda neccâr olmayaydı (Tırsî, K. 1-14)

Kassâr, “1. Yıkayıcı; leke temizleyici. 2. (halı, kilim gibi şeyler için) çırpıcı, dövücü, silkeleyici.” (Devellioğlu, 2000: 494) demektir. Günümüzle kıyaslandığında ise kassâra kuru temizlemeci de denilebilir. Kassârın vazifesi bez türü şeyleri temizlemektir:

Cilâ görmezdi bez envâ’ı aslâ

O çârşûlarda kassâr olmayaydı (Tırsî, K. 1-11)

Dîvân şiirinde sık ele alınan mesleklerden biri de *meşşâta*dır. Gelin süsleyen, kadın tuvaleti yapan kadındır. (Pala, 2000: 274) demektir ve günümüzdeki bayan kuaförünün yaptığı işleri yapmaktadır.

Divan edebiyatında saç, sevgilinin en çok üzerinde durulan ve tasavvurlara konu olan güzellik unsurudur. Dağınık, karışık, örülmüş, düz şekli, uzunluğu, siyah şekli ve kokusu sebebiyle birçok unsurlarla benzerlik gösterir. Divanda saçın en çok tasavvurlara sebep olan özelliği, şeklidir. İşte bu şekli ona meşşâta verecek ve böylece klâsik şiirin hayal dünyasında kendine hatırı sayılır bir mevki edinecektir. (Pala, 2005: 402)

Sehâbî’ye ait bu beyitte de saç ve meşşâta ilişkisini görmekteyiz. Sevgilinin saçını meşşâta tutup ona tarak vurdukça âşık bu güzellik karşısında kendinden geçmektedir. Delice seven âşığın ne çektiğini de kimse anlamaz:

Gâh meşşâta dutar zülfüñi geh şâne çeker

Kimse bilmez ki arada dil-i şeydâ ne çeker (Sehâbî, G. 88-1)

Diğer bir meslek de sarraflık yani kuyumculuktur. Onun hüner sahibi olduğu alan ise değerli taşlar ve özellikle altındır. Bir şeyin kıymeti ancak onun ehli olanın elinde daha iyi anlaşılır. Nasıl ki la’l taşının kıymetini sarraf bilirse sevgilinin “la’l”e benzeyen dudağının kıymetini de herkes anlayamaz. Onun kıymetini ancak ona hakkıyla âşık olan bilir.

Bilmez safâ-yı la’l-i lebün degme kimseler

Kim la’l kıymetin yine sarraf olan bilir (Azmizâde Hâletî, G.281-4)

Zaten bir noksanlık veya kusur olursa da sarraf böyle bir altını almaz:

Sözü söz ehline sencîde edip de söyle

Çün bilirsin ki zer-i nâkısı almaz sarraf (Meşhûrî, Müfred 34)

Ulak, “Haberci, haber veren kimse.” demektir. (TDK, 2005: 2456-2457) ki bunun günümüzle kıyaslayınca posta, mektup ya da kargo gibi gönderileri alıcısına ulaştırın “kurye”ye karşılık geldiğini söylenebilir. Nâbî’ye ait bu beyitte kelimeye rastlandı. Şâir kelimeyi gerçek anlamıyla kullanmış ve ulakların orucun başlangıcı olan ramazan hilâlini ispat eden senedi elinde tuttuğunu, bunu da yerine ulaştırmak için yolda olduklarını söyler:

İsbât-ı meh-i savma olan hücceti saklar

Kâgîd uçurur menzil ile yolda ulaklar (Nâbî, G.193-1)

Şiirlerden hareketle mesleklerin gelir durumları ve kişiye sağladığı maddî kazanç konularında da bilgi sahibi olunur.

Şâir bu beyitte *çorbacı* ile *ırgâh* içinde buldukları durum bakımından kıyaslar. Yeniçeri ocağının cemaat ortalarıyla ağa bölükleri subaylarına müşterek olarak verilen isim. Çorbacı kendisinin emir ve kumandası altındaki orta veya bölüğün bütün işlerinden ve inzibatından sorumlu idi. (Ünal, 2011: 175) Irgat ise “1. Tarım işçisi, rençber. 2. Yapı işçisi.” (TDK, 2005: 913) gibi anlamlara gelir. Subay olan çorbacının durumu mamur olarak, geçimini bedeniyle çalışarak sağlayan ırgatın durumu ise berbat olarak nitelendirilir. Tabi ki yaptığı işin hem konumu hem de kazancı çorbacıyı bu halde gösterir:

Kimi çorbacı kimisi ırgâd

Kimi ma’mûr kimisi ber-bâd

(Said Giray, M. 4-27)

Bedeniyle geçimini sağlayan bir başka meslek de hamallıktır. Hamal, “para karşılığında, arkasında, eliyle yük taşıyan adam”(Devellioğlu, 2000: 322) demektir. Fuzûlî bu bentte mal biriktirme düşüncesiyle kendini kaybetmiş olan insanlarla yükü arttıkça sıkıntısı da artan hamalı kıyaslar. Nasıl ki yük taşıyan bir hamalın taşıdığı yükün ağırlığı arttıkça sıkıntısı da artıyorsa malı çok yapmak için bu dünyada rahatı kağan insanın öbür dünyada da azâbı çok olur:

*Ey ki endîşe-i mâl ile serâsime olup
Dün ü gün dehrde aşüfte geçer ahvâlin*

*Cem’i mâl eylediğin rahat içindir ammâ
Rahatın eksik olur her nice artar mâlin
Mali çok etme hazer eyle azâbından kim
Renci artar ağır oldukça yükü **hammâlin*** (Fuzûlî, Mukattaat 25)

Yine bu beyitte de manevi sıkıntı ve ağır ithamlarla birlikte kelime kullanılır. Kişiyi onu sevmeyenin, düşmanının yaptığı kinama yer ve gök dolusu ağır yük gibi gelir. Nice hamallar da olsa böyle bir yükü kaldıramazlar:

*Ta’n-ı düşmen hey nice bâr-ı girândur yir ve gök
İdemez ana tahammül olsalar **hammâller*** (Zâtî, G. 448-6)

Beyitlerde ayrıca mesleklerini icra edebilmeleri için çiftçiye orak, boyacıya çeşitli renklerde boya, ayakkabıcıya deri ve dülgere de burgu, keser, köştere, testere ve şâkul gibi şeylerin gerekli olduğu gerçekleri de görülür:

*Çiftçi eylese ammâ nazarı
Hep **orakdur** sanur ol cîmleri* (Hasan Ziyâ’î, M. 1684)

*Boyacı olsa bu nazma nâzır
Gök çivitle **kara boyadur** dir* (Hasan Ziyâ’î, M. 1686)

*Cilde **başmakcı** iderse nazarı
Dir ki bir başmak olurdu bu **deri*** (Hasan Ziyâ’î, M. 1691)

*Dülger olana **burgu keser köştere** lâzım
Hem **destere şâkul**
Âletlerün envâ’ı her üstâde gerekdür
İşler sürerekden* (Tırsî, Müstezad 2-9)

Son olarak da Şeyhî’ye ait bu kaside beytini anlatılanların özeti olarak vermek uygun olacaktır. Şâir burada sermayesi, pazarı, satıcısı, alıcısı ve aracısıyla ticârete ve alış-veriş faaliyetine temel olan tüm bu unsurları gözler önüne sermiştir:

*Cevâhirin dökegör çün senin durur **bâzâr**
Zamâne **bâyi**’ ü cân **müşterî** cihân **dellâl*** (Şeyhî, K.3-54)

Sonuç:

Şiir bazen estetik kaygılar ön planda tutularak yazılmış, bazen de toplumsal fayda düşünülerek kaleme alınmıştır. Şiire yeri gelmiş saf (öz) şiir denmiş yeri gelmiş hikemî tarz şiir denmiştir. Sadece bu konularla da sınırlı kalınmamıştır. Konu olarak bu çeşitliliğe baktığımızda hem şâirlerin kendi mizaçları hem de okuyucunun beğenisine toplumun istekleri bunda etkili olmuştur. Dîvân edebiyatı konu çeşitliliğinin hepsine uygun şiirlerin verildiği ve her türlü malzemeden yararlanan bir dönemdir. Bu malzemelerden bir tanesi de ekonomi ile ilgili kavram ve terimlerdir. Edebiyat veya şiirle alakasız gibi görünen ticâret ve iktisat konuları dîvân edebiyatında kendine ciddi ölçüde yer bulmuştur. Bu konuşâirler tarafından işin yapılış şekli, ticâretin tarafları, ticarî mekânlar, kullanılan sermaye, meslekler, önemli ticâret merkezleri gibi husular açısından çok çeşitli yönleriyle işlenmiştir. Tüm bunlardan hareketle ekonominin topluma yansımaları ve toplumun bu konulara bakışı gibi konularla dîvân şâirinin topluma yol gösteren bir eğitmen olduğu gerçeği hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmedî Divânı, Haz. Yaşar AKDOĞAN, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3141, Kültür Eserleri 424, ISBN 978-975-17-3344-3, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.
Ahmet Paşa Divanı (1992), Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara: Akçağ.
APAYDIN, H. Yunus (2002). “*Kefâlet*”. İslâm Ansiklopedisi(DİA). Ankara: TDV Yayınları. C. 25, s. 168-177.
Aşık Çelebi Divânı, Haz. Filiz Kılıç, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3184, Kültür Eserleri 435, ISBN 978-975-17-3405-1, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.
Azmi-zâde Hâletî Divânı (Giriş ve Divân’ın Tıpkıbasımı; Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divânı’nın Tenkidli Metni)(2003). Haz. Bayram Ali KAYA, Yay. Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, . Harvard: Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.
Besnîlî Nehcî Dede ve Divânı, Haz. Üzeyir ASLAN, Ankara 2012, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3372, Kültür Eserleri 512, 2012 ISBN: 978-975-17-3637-6, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.
BOZKURT, Nejat, “Ticaret Felsefesi, Tariheşi ve Etik Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*.

Bursalı İffet Divânı, Haz. Mehmet ARSLAN.

Bursalı Rahmî Divânı, Haz. Mustafa ERDOĞAN, 2011, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3363, Kültür Eserleri 503, 2012 ISBN:978-975-17-3624-6, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Cinânî, *Cilâu'l-Kulûb*, Haz. Mustafa Özkan, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3125, Kültür Eserleri 408, ISBN 978-975-17-3337-5, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Devellioglu, Ferit (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitebevi.

Emrî Divânı, Haz. Mehmet A. Yekta SARAÇ, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3144, Kültür Eserleri 427, ISBN 978-975-17-3351-1, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

EYİCE, Semavi (1992). “*Bedesten*”. İslâm Ansiklopedisi(DİA). Ankara: TDV Yayınları. C. 5, s. 302-311.

Fuzûlî Divânı (1990). Haz. Kenan Akyüz-Süheyl Beken-Sedit Yüksel-Müjgan Cumbur, Ankara: Akçağ Yayınları.

Fuzûlî, *Leylâ ve Mecnûn*, Haz. Muhammet Nur DOĞAN, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3130, Kültür Eserleri 413, ISBN 978-975-17-3345-0, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Hasan Ziyâ'nin Kissa-i Şeyh 'Abdürrezzâk'ı (Şeyh-i San'an Mesnevîsi), Haz. Müberra Gürgendereli.

Hayâlî Divânı (1992). Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara: Akçağ Yayınları.

İbrahim Tîrsî ve Divân'ı, İnceleme-Tenkitli Metin, Haz. Kadriye Yılmaz Orak.

İpşirli, Mehmet (1992). “*Bezîrgân*”. İslâm Ansiklopedisi(DİA). Ankara: TDV Yayınları. C. 6, s. 103-104.

Kadı Burhaneddin Divânı (1981). Haz. Muharrem Ergin, İstanbul.

Kadioğlu, İdris (2003). “*Lebib-i Âmidî: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divânının Tenkidli Metni*.” Doktora Tezi. Dicle Üniversitesi. 14, 542, 127y. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Halil Çeçen)

Karamanlı Aynî ve Divânı (1997). Haz. Ahmet Mermer, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kur'an-ı Kerim Meâlî (2007). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

KUTLAR, Fatma Sabiha (2005). *Klasik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-nâme*, Ankara: Öncü Kitap.

Mehmed Sıdkî Divânı, Haz. Abdullah Eren, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3370, Kültür Eserleri 510, 2012 ISBN: 978-975-17-3633-8, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Meşhurî Divânı, Haz. Yaşar AYDEMİR-Halil ÇELTİK, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3196, Kültür Eserleri 447, ISBN 978-975-17-3406-8, Ankara 2009, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Mezâkî Divânı (1991). Haz. Ahmet Mermer, Ankara: ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ.

Mortalı Hasan Ziyâ'î Divânı, Haz. Müberra Gürgendereli, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3195, Kültür Eserleri 446, ISBN 978-975-17-3409-9, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Nâbî Divânı I-II (1997), Haz. Ali Fuat Bilkan, İstanbul: MEB Yayınları.

Necatî Bey Divânı (1992). Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara: Akçağ Yayınları.

Nesîmî Divânı (2002). Haz. Hüseyin AYAN, Ankara.

Nev'î Divânı, Haz. Murat Karavelioğlu.

Nev'î-xâde Atâyî Divânı (1992). Haz. Saadet Karaköse, Malatya.

Nev'î-zâde Atâyî, *Sohbetü'l-Ebkar*, Haz. Muhammet Yelten, . C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3135, Kültür Eserleri 418, ISBN 978-975-17-3357-3, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Nigârî Divânı, Haz. Azmi Bilgin, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3289, Kültür Eserleri 482, ISBN 978-975-17-3559-1, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

ONAY, Ahmet Talât (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemâl Kurnaz, İstanbul: MEB Yayınları.

Örnekleleriyle Türkçe Sözlük c. 2 (1995). Ankara: MEB Yayınları.

Özsoy, İsmail (1995). “*Faiz*”. İslâm Ansiklopedisi(DİA). Ankara: TDV Yayınları. C. 12, s. 110-126.

Öztoprak, Nihat (2010). “*Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme*”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 4, s.103-154.

Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Polat, Nâzım H., *Eski İle Yeni Arasında Müttevelli-Zâde Ömer İhyâ*.

Ravzî Divânı, Haz. Yaşar Aydemir, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3192, Kültür Eserleri 443, ISBN 978-975-17-3412-9, Ankara 2009, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Rûmî'nin Şîrin ü Şîrûye'si (Şîrin ü Pervîze), Haz. Enfel DOĞAN- Feryal KORKMAZ, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3202, Kültür Eserleri 453, ISBN 978-975-17-3428-0, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Sa'îd Giray Divânı, Haz. Saadet Karaköse, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3373, Kültür Eserleri 513, 2012 ISBN: 978-975-17-3636-9, Denizli 2011, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Şehâbî Divânı, Haz. Cemal Bayak, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3191, Kültür Eserleri 442, ISBN 978-975-17-3413-6, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ Divânı, Haz. M. Esat Harmancı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3189, Kültür Eserleri 440, ISBN 978-975-17-3415-0, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Sümbül-Zâde Vehbî Divânı, Haz. Ahmet Yenikale, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3374, Kültür Eserleri 514, ISBN: 978-975-17-3635-2, Kahramanmaraş 2012, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

Şemseddin Sâmî (1989). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

ŞENER, Hasan (2012). “*Nâbî'nin Şiirlerinde Halep*”, *Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt 2, Sayı 4, s.187-196.

Şeyhî Divânı (1990). Haz. Mustafa İsen-Cemâl Kurnaz, Ankara: Akçağ Yayınları.

Şeyhülislam Yahyâ Divânı, Haz. Hasan Kavruk, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3147, Kültür Eserleri 430, ISBN 978-975-17-3354-2, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

TEKİN, Oğuz (2003). “*Mangır*”. İslâm Ansiklopedisi(DİA). Ankara: TDV Yayınları. C. 27, s. 568.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük c.1 (1998). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük c.2 (1998). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Usûlî Divânı (1990). Haz. Mustafa İsen, Ankara: Akçağ Yayınları.

Ümmî Sinan Divânı (2000). Haz. Azmi Bilgin, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ÜNAL, Hacer (2003). “*XVIII.yy. Divân Şâiri Hafîd: Hayatı, Eseri, Edebi Kişiliği ve Divânı'nın Tenkitli Metni*.” Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. (Danışman: Doç. Dr. Ahmet Mermer)

ÜNAL, Mehmet Ali (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Pradigma Yayıncılık.

Üsküplü Atâ, *Tuhfetü'l-Uşşâk*, Haz. İ. Hakkı Aksoyak, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3201, Kültür Eserleri 452, ISBN 978-975-17-3429-7, Ankara 2006, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

YENİTERZİ, Emine (2010). “ Klâsik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research*, Volume: 3 Issue: 15, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı-Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı, s. 301-334.

Yûnus Emre Dîvânı, Haz. Mustafa Tatçı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3159, Kültür Eserleri 422, ISBN 978-975-17-3342-9, www.kulturturizm.gov.tr, e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr.

ZAVOTÇU, Gencay (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Zatî Divanı I. Cild (1967). Haz. Ali Nihat Tarlan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Zatî Divanı II. Cild (1970). Haz. Ali Nihat Tarlan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Zatî Divanı III. Cild (1987). Haz. Mehmed Çavuşoğlu-Ali Tanyeri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

<http://www.muhasabedersleri.com/ekonomi/talep.html>